

АРХЕОЛОГІЯ ТА ДАВНЯ ІСТОРІЯ

УДК 902.21/26:903-032.577(477.81)

Володимир Гольонко
(Переяслав)

НОВІ АРХЕОЛОГІЧНІ ПАМ'ЯТКИ З ОКОЛИЦЬ С. ВЕЛИКЕ ВЕРБЧЕ
САРНЕНСЬКОГО РАЙОНУ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Стаття присвячена дослідженню, публікації та первинній культурно-історичній інтерпретації нововиявлених пам'яток із с. Велике Вербче Сарненського району Рівненської області та його околиць. Джерельна база побудована на вивченні репрезентативних та ілюстративних крем'яних і кам'яних археологічних артефактів, виявлених у ході цілеспрямованих розвідок та за випадкових обставин.

Ключові слова: с. Велике Вербче, Рівненське Полісся, картографування, розвідки, підйомний матеріал, техніко-морфологічний аналіз, крем'яний інвентар.

Дана робота є початковим етапом з дослідження та локалізації нововиявлених пам'яток з околиць с. Велике Вербче Сарненського р-ну Рівненської обл. Будучи географічно та адміністративно окраїною району в даний час, такий стан речей в історико-культурному минулому не завжди відповідав фактичній дійсності, яку автор цих рядків спробує частково привідкрити на основі ілюстративних та інформативних виробів з кременю та каменю, віднайдених особисто та співмешканцями села в різні часи.

Геоморфологія регіону. Географічно с. Велике Вербче розташоване в Пд-Зх частині району на першій надзаплавній терасі лівого берега р. Мельниця, яка є лівою притокою р. Горинь. Річка бере початок на південь від с. Малий Стидин Костопільського району [5, с. 341] і повільно, без меандрів, несе свої води на північ, де, на межі сільгоспугідь сіл Бутейки та Велике Вербче, при впадінні в неї лівої, найбільшої притоки, р. Байчиці (Чопельки) (варто зауважити, що на різних довоєнних і післявоєнних топографічних картах дана річечка фігурує під різними назвами, але найбільш вживані – Чопелька та Байчиця), плавно повертає на Пн-Сх та прямує до кінцевої точки призначення біля с. Кричильськ – впадіння в р. Горинь. На своєму шляху вона прорізає нерозчленовані водно-льодовикові та алювіальні відклади середнього та пізнього плейстоцену [14, с. 22, рис. 9; 12, с. 117, рис. 57] та є по суті дітищем діяльності Дніпровського льодовика і його супутніх чинників, що сформували відповідну геоморфологічну карту даної місцевості: зандрову рівнину з поширенням еолових та денудаційних форм рельєфу [14, с. 40, рис. 13]. Відповідним чином, на таких «збіднілих», м'яко кажучи, відкладах (з підстилаючою, в свою чергу, їх основою із залишків відкладів верхнього протерозою, туронського ярусу крейдяного періоду та неоген-палеогенових пісків кайнозойської ери [14, с. 15, рис. 4], утворилися не менш «бідні» ґрунти: дерново-прихованопідзолисті та дерново-слабо- та середньопідзолисті, піщані і глинисто-піщані; в заплаві р. Мельниця – лучні оглеєні [14, с. 94, рис. 24]. В плані геоморфології, досліджувана автором територія с. Велике Вербче та прилеглих до нього територій, являє собою здебільшого рівнинну ділянку з незначними горбисто-пасмовими підвищеннями.

Історія дослідження. Будь-які археологічні дослідження на даній території не проводилися, якщо не враховувати коротеньке повідомлення І.К. Свешнікова та Ю.М. Нікольченка про стародавній курганний могильник поблизу села [15, с. 103] та підйомні матеріали, зібрані у різні часи місцевими жителями і передані в шкільну або ж сільську (Будинок культури) музейні кімнати. Варто окремо відзначити вагомий краєзнавчо-освітній внесок у збереження та популяризацію історичного минулого, на основі, хоч і не так інформативно-показових в науковому плані, археологічних артефактів з поверхневих зборів с. Велике Вербче, вчителів історії Великовербченської ЗОШ I–III ст. Зембицького Василя Федоровича, Телетьон Ніни Омелянівни та колишнього директора Будинку культури

Кошмака Анатолія Васильовича, які намагалися їх систематизувати і впорядкувати в якості виставково-експозиційної кімнати як наочний матеріал при проведенні уроків з історії рідного краю та культурно-просвітницької діяльності серед мешканців села. Як результат плідної та наполегливої роботи Телетьон Н.О., було випущено книгу «Історія села Велике Вербче», в якій вміщено фото та опис зібрань крем'яних та кам'яних артефактів, зроблених автором (авт. – Гольонко В.В.) [18, с. 37–54]. На основі вищенаведених даних, було вирішено розпочати наукову систематизацію та опрацювання матеріалів.

Критерії дослідження. Першопочатково автором було використано картографічний та джерелознавчий методи дослідження і на їх основі виділено 2 типи пам'яток: локалізовані та нелокалізовані. Це вдалося зробити завдяки власним розвідкам автора (встановлення меж на основі розповсюдження підйомного матеріалу; координатна прив'язка) (рис. 1:1–3, б), а також даним, що були наявні по певним пунктам і артефактам у зібраннях музейних кімнат Великовербченської школи та Будинку культури (рис. 3–4, 6–7). В основу аналізу археологічних матеріалів було закладено такі техніко-морфологічні критерії (враховуючи напрацювання в даному плані Ф. Борда [22]. Ж. Тіксє, М. Інізан, М. Редурона-Балінгера, Х. Рош, А. Дебена та Г.Л. Диббла [25; 24; 1], як: а) метричні дані; б) техніка; в) матеріал; г) колір; г) форма; д) морфологія ретуші.

Локалізовані пам'ятки

ур. Коліща (рис. 1: 1)

Пам'ятка розташована за 5,75 км на Зх від центральної площі с. Велике Вербче (азимут: 258,02°), 250 м на Пн обабіч дороги до с. Вирка. Координати: 51°11'58.16"Пн, 26°10'53.45"Сх. Територія відведена у приватне землекористування і постійно розорюється. За 100 м на Пн-Сх (азимут – 48°), за меліоративною канавою, в ході поверхневого огляду було виявлено скупчення на поверхні шматків різних розмірів (від 2 до 15 см у діаметрі) білої писальної крейди (крейдяного вапняку) та невеличких уламків (жовн) кременю сіро-чорного та чорного кольорів з характерною білою кіркою (товщиною від 1–2 до 6–7 мм), що з упевненістю можна співвідносити до відкладів туронського ярусу крейдяного періоду мезозойської ери. Дана картина цілком відповідає загальній геологічній карті регіону, яка ілюструє нам виходи вказаної породи практично на поверхню і перекриття її незначними товщами антропогенних відкладів [14, с. 15, рис. 4, с. 20]. Крем'яний матеріал був зібраний на площі близько 0,01 км², яка охоплює невелике підвищення серед більш-менш рівнинної поверхні (за виключенням вищевказаного осередку із знахідками крейди, що чітко виділяється підокруглим горбистим підняттям, на якому було віднайдено уламок суцільношліфованої сокири (рис. 2: 1)).

1. Уламок шліфованого екземпляру (рис. 2:1).

Метричні дані: збереглася лише незначна частина, включно з п'яткою (обушком); довжина – 5 см, ширина: обушок – 3,5x1,1 см; на зламі – 4,4x1,8 см.

Техніка: шліфування.

Матеріал: кремень.

Колір: світло-сірого зі світло-жовтим відтінком та коричнево-чорною плямою-включенням.

Форма: трапецієподібна, в перерізі – підпрямокутно-випукла.

На обушку характерні сліди від використання – забитості та нерегулярна довга, плоска та раковиста ретуш (втім, слід уточнити, що їх морфологія та нерегулярність вказують швидше за все на наслідки постдепозитного переносу або ж кріотурбації). Злам-задир утворився в результаті цілеспрямованого удару в середню частину виробу, як наслідок – вищербина шириною до 1 см і глибиною до 0,4 см, з властивими для даного типу негативів зняттями – рвані, потріскані, частково з неповністю відірваними від основи сколами-мікровідщепами.

2. Уламок заготовки (напівфабрикат) (рис. 2:2).

Метричні дані: довжина – 3,8 см; товщина-ширина п'ятки (обушка?) – 2,2 x 1,3 см; ширина на зламі – 4,2 см.

Техніка: прямого удару.

Матеріал: кремень; моренний (на протилежній стороні екземпляру збереглася значна частина гладенької та відполірованої кірки, як це візуально та на дотик відчутно).

Колір: від темно-сірого до темно-коричневого.

Форма: трапецієподібна, в перерізі – підпрямокутна.

Обушок – рівний, частково ретушований; ретуш – нерегулярна, ступінчаста, що на лівому боці та на зламі утворює виїмчастий край.

По характеру та морфології зняттів можна зробити висновок, що уламок заготовки (?) після його пошкодження (зламу), був підданий вторинній обробці або ж використанню, про що свідчить регулярна, ступінчаста ретуш на зламі – скребачка (?); та виїмчаста, крута ретуш на лівому боці – скобель (?).

3. **Уламок двобічнообробленого екземпляра** (рис. 2: 3).

Метричні дані: довжина – 5,5 см, ширина: на зламі – 2,2 см, «носіка» (злам) – 0,8 см; товщина: на зламі – 0,6 см, «носіка» – 0,3 см.

Техніка: прямого удару; віджим.

Матеріал: кремень.

Колір: чорно-сірий.

Форма: видовжена підпрямокутно-трикутна, в перерізі – еліпсоподібна, сплющена.

Ступінь зняттів – повна (covering) [24, p. 141, fig. 67:4]. Ретуш: скалярна (з віддаленням від краю виробу негативи зняттів стають ширшими). По лівому боці на 2/3 виробу прослідковується напівкрута, замкнута, дрібна, притуплююча ретуш, що формує таким чином випуклу «спинку» вкладня до серпа. А на протилежному, правому боці, ретуш низька (плоска), субпаралельно-ступінчаста, пригострююча, що, разом із візуально помітною залискованістю, утворюють увігнутий рівний робочий край. «Носик» – зламаний.

4. **Пластинчастий відщеп** (рис. 2: 4).

Метричні дані: вісь сколювання (axis of flaking) (технологічна) – 4,3 см; вісь симетрії (axis of piece) (морфологічна) – 4,8 см [по: 22; 24, p. 107, fig. 41: 1].

Техніка: прямого удару.

Матеріал: кремень.

Колір: сіро-чорний.

Форма: видовжена, конусоподібна, підтрикутна в перерізі.

Тип площадки – природна (коркова). Ударний бугорок – випуклий і являє собою своєрідний виступ у вигляді «губи» (lip) [24, p. 33, fig. 5, p. 144; 1, c. 23, рис. 2.10]. Кут сколу – крутий.

З вентральної сторони медіальної частини з лівого та правого боків прослідковуються тріщини («fissures»).

Ретуш: розташована як на дорсальній стороні («спинці») на проксимальній та медіальній частинах лівого боку, так і на дистальній частині правого боку. На вентральній стороні («брюшко») – на проксимальній та дистальній частинах лівого боку. Альтернативна, частково біфасіальна, секторна, легка (ступінь розвитку досить малий), крайова, плоска, субпаралельна. Дана ретуш формує прямий робочий край, лише в медіальній частині, як дорсальної, так і вентральної сторін – виїмчастий.

5–13. **Відщепи** (рис. 2: 5–13).

Метричні дані: варіюються по довжині від 2,4 см (№ 5) до 1,2 см (№ 9); по ширині – від 2 см (№ 6 та № 12) до 1 см (№ 11).

Техніка: прямого удару, контрудару.

Матеріал: кремень.

Колір: сірувато-чорний із світло-коричневою прожилкою під кіркою (№ 12–13).

В більшості екземплярів форма варіюється від підтрикутної (№ 5–7, 9–10, 13) до трапецієподібної (№ 8, 11–12). Ударна площадка природна (№ 5–9, 11–13), лише в № 10 – рівна, гладка. Ударний бугорок знесений (№ 8–9, 11–12), про що свідчить характерний негатив мікровідщепу і тріщини. Негативи зняттів – підпаралельні (№ 6–10, 13) та підрадіальні (№ 5, 11–12).

Ретуш: розташована у всіх екземплярів на дорсальній стороні: з обох боків – № 8, № 11–12, з лівого боку – № 5–6, № 10, № 13, та з правого боку – № 7, № 9; на вентральній стороні: з обох боків – № 8, № 10, з правого боку – № 9–10. Здебільшого альтернативна (№ 5–7, 11–12), виїмчаста (№ 5, 7, 9, 10, 13), секторна (№ 8–9, 13). Ретуш формує носикоподібний (№ 8, 13), виїмчастий (№ 5, 7, 9–10, 12), прямий (№ 11) край, з пригострюючим (№ 6–7, 11–12) та тупим (№ 5, 8–10, 13) кутами робочої поверхні. Морфологічно – крута (№ 8–10, 13) та низька (пласка) (№ 5–7, 11–12).

Висновки:

А) рис. 2:1: за всіма характеристиками більш вірогідним є приналежність даного уламку суцільношліфованої сокири до артефактів ККА (Культура кулястих амфор), аналогії якій ми можемо побачити в знахідках із сіл Оздів Луцького р-ну Волинської обл. [9, с. 129–130] та Товпижин Демидівського р-ну Рівненської обл. (гробниця ККА) [10, с. 123]. Що ж стосується забарвлення артефакту, то такий ефект пояснюється цілком закономірними природньо-кліматичними чинниками, які впливали на нього: погодні умови, ґрунтові води, механічна дія води [6, с. 34], опалізація (в результаті довгого перебування на поверхні) чи великий вміст карбонатів [21, с. 201].

Б) рис. 2:2: визначення культурної приналежності артефакту на даному етапі дослідження (враховуючи те, що це підйомний матеріал і напівфабрикат) є неможливим.

В) рис. 2:3: враховуючи напрацювання Є. Лібери, дане знаряддя можна віднести до такого типу ножів серпоподібних: Підтип А – ніж підтрикутний, Різновид АС – ніж гостроконечний бічний, Підрізновид III – зразок з дуже рівною внутрішньою стороною [23, с. 54, гус. 20] ; і відповідно, культурна приналежність – культура стжижовська, ніж типу Рачіборовіце [23, с. 129, гус. 39].

Г) рис. 2:4: з вищезазначених характеристик слід зробити певні узагальнення:

а) наявність «губи» на ударному бугорку свідчить, що під час застосування техніки прямого удару, результатом якого стало отримання даного пластинчастого відщепу, було використано м'який відбійник (дерево, кістка) [1, с. 23]. Втім, самі дослідники зазначають, що є питання, чи це пов'язано з матеріалом відбійника чи із підготовкою платформи і методом сколювання відщепу;

б) характеристика ретуші також вказує на недовготривале використання екземпляру в ріжучих цілях.

в) визначення культурної приналежності артефакту на даному етапі дослідження є неможливим.

Г) рис. 2: 5–13: наявні відщепи – результат формування заготовки або ж підправки біфасіально обробленого знаряддя, що відображено у характері негативів знятків – підпаралельні та підрадіальні. Та й товщина відщепів (від 0,3 до 0,8 см), їх метричні дані, доповнюють попередньо наведені аргументи. Лише декілька екземплярів (№ 8–10, 13) були піддані вторинній обробці і за техніко-морфологічними ознаками їх можна віднести до «знарядь» стругальної, проколювальної чи ріжучої дії.

ур. Селіща (рис. 1: 2).

Пам'ятка розташована за 1,8 км на Пн від центральної площі с. Велике Вербче (азимут: 8,11°), по обидві сторони від ґрунтової дороги с. Мале Вербче (Сарненського району) – с. Ромейки (Володимирецького (нині, за новим територіальним поділом – Варашського) р-ну) Рівненської обл. Займає Пд-Зх частину видовженого горба, що є частиною таких же йому подібних форм кінцево-моренного рельєфу серед зандрових рівнин, які прослідковуються від території с. Ромейки аж до с. Кричильськ, де вони впираються в заплаву і складають частину надзаплавної тераси р. Горинь [14, с. 39, рис. 13]. Координати: 51°13'46.39"Пн, 26°15'44.36"Сх. Територія відведена у приватне землекористування і постійно розорюється.

1. *Пластина* (рис. 3: 1).

Вісь сколювання повністю співпадає із віссю морфологічною: довжина – 12.6 см, ширина (максимальна) – 2.8 см, товщина (максимальна) – 0,9 см.

Техніка: непрямого удару (?).

Матеріал: кремій.

Колір: від світло-сірого (медіальна частина) до темно-сірого, чорного. Частково просвічується на денному світлі.

Форма: видовжено-підпрямокутна, увігнута.

Ударна площадка – лінійна; ударний бугорок – відсутній.

Дорсальна сторона (спинка): кількість сколів, що тут прослідковується – 7, один із яких протилежний всім; характер негативів знятів – конвергентний. Найвиразніші негативи знятів: ліва половина – 11.9 см довжина і 1.6 см ширина; права сторона – 11.2 см довжина і 1.5 см ширина (метричні дані ширини взяті у місці найбільшого розширення); по всій площині вищезазначених негативів наявна велика кількість тріщин, які сягають 0.5 см, а подекуди і 1 см завдовжки. Як по лівій, так і по правій сторонах об'єкта є ретуш – нерегулярна, випадкова, виїмчаста, підпаралельна, місцями ступінчата. Ця ретуш формує лівий опуклий, частково виїмчастий, і правий випукло-увігнутий (зигзагоподібний) краї. Вся ретуш коротка і формує напівкрутий кут.

Вентральна сторона (брюшко): ліва і права сторони об'єкта мають таку ж саму ретуш, що і на дорсальній стороні, і з тими самими характеристиками; велика кількість тріщин.

2. *Пластина* (рис.3: 2).

Вісь сколювання повністю співпадає із віссю морфологічною: довжина – 11,7 см, ширина (максимальна) – 3 см, товщина (максимальна) – 1,2 см.

Техніка: непрямого удару (?).

Матеріал: кремій.

Колір: від світло-сірого (медіальна частина) до темно-сірого, чорного. Частково просвічується на денному світлі; кірка – сірувато-жовта, підкірка – світло-сірого відтінку.

Форма: видовжено-підпрямокутна, увігнута.

Ударна площадка – лінійна; ударний бугорок – відсутній.

Дорсальна сторона: кірка розташована з правого боку і збереглася на всю протяжність, за виключенням проксимальної частини, де вона знесена серією мікросколів-підправок; вона займає близько 30 % площі. Наявні 3 підпаралельні, поздовжні негативи від попередніх знятів, останній з яких, хронологічно, простягається від проксимальної до дистальної частини і займає приблизно 40–45 % площі (на ньому також в медіальній частині зосереджена значна кількість тріщин-вищербин, які паралельні осі сколювання). По лівому боці розташована нерегулярна, напівкрута, виїмчаста, секторна (найбільш скупчена в проксимальній та медіальній частинах) ретуш. Вона носить легкий характер. Також, на медіальній та дистальній частинах попередньо зазначеного боку є характерні сліди від використання-утилізації – рвані, поодинокі чи в групах мікрочищербини. 2 негативи від попередніх сколів, що розташовані з лівого боку в медіальній та дистальній частинах, мають підперпендикулярне направлення по відношенню до вищевказаних трьох.

Вентральна сторона: хвиляста, в медіальній частині наявний виступ-випуклість. Ретуш, як і сліди від використання-утилізації, мають таку ж морфологію і розташування, що і з дорсальної сторони.

Варто окремо звернути увагу на дистальну частину даної пластини: має характерну пласку, підпаралельну, східчасту ретуш-підправку, що формує крутий (кут, по відношенню до осі екземпляру, складає 30–35°) робочий край.

3. *Пластина* (рис. 3: 3).

Вісь сколювання повністю співпадає із віссю морфологічною: довжина – 6,3 см, ширина (максимальна) – 1,9 см, товщина (максимальна) – 0,4 см.

Техніка: непрямого удару (?).

Матеріал: кремій.

Колір: від світло-сірого до темно-сірого, чорного. Частково просвічується на денному світлі.

Форма: обернено-конусоподібна.

Ударна площадка – точечна; ударний бугорок – наявний, ледь помітно випуклий.

Дорсальна сторона: наявні 3 паралельні, поздовжні негативи від попередніх сколів, які в дистальній частині обмежені стрімкою, напівкрутою, підпаралельною ретушшю, що частково заходить як на лівий, так і на правий боки. На правому крайньому негативі є велика кількість мікротріщин, що мають підперпендикулярно-бокову направленість по відношенню до осі сколювання. В медіальній частині як лівого, так і правого боків знаходиться поодинокі та секторна ретуш; вона має легку ступінь розвитку і формує, в місцях її розташування, рваний, виїмчастий робочий край. В проксимальній частині можна спостерігати декілька невеликих підпаралельних, поздовжніх негативів від сколів-підправок (?).

Вентральна сторона: характерна хвилеподібна поверхня; ретуш розташована по лівому та по правому боках в усіх частинах, за виключенням дистальної; вона безсистемна, поодинокі, лише з правого боку проксимальної частини прослідковується напівкрута, підпаралельна, притуплююча.

4. **Двобічнооброблений екземпляр** (рис. 3:4).

Метричні дані: довжина – 7,5 см, ширина (максимальна) – 2,5 см, товщина (максимальна) – 0,9 см.

Техніка: прямого удару (?), віджим.

Матеріал: кремій.

Колір: від світло сірого до світло-коричневого.

Форма: ромбоподібна, в перерізі – опукла видовжена лінза, із слабовиділеним черешком і зламаним закінченням.

Ретуш пласка, пригострююча, біфасіальна (розташована по лівому і правому боках медіальної та дистальної частин, що дорсальної, що вентральної сторін), по ступеню зняттів – повна. Проксимальна частина (черешок) з обох боків оброблена притуплюючою, напівкрутою ретушшю.

5. **Уламок пластини** (рис. 3:6).

Метричні дані: довжина – 7,8 см, ширина (максимальна) – 2,2 см, товщина (максимальна) – 0,6 см, в проксимальній частині – 0,8 см.

Техніка: непрямого удару (?).

Матеріал: кремій.

Колір: сіро-чорний; частково просвічується на денному світлі.

Форма: видовжено-підпрямокутна, злегка вигнута.

Ударна площадка – точкова (?); ударний бугорок – присутній.

Дорсальна сторона: в проксимальній частині наявна серія сколів-підправок (підпаралельних, притуплюючих), що формують прямий кут по відношенню до осі сколювання екземпляру. На більшій частині виробу є 3 чітких поздовжніх, паралельних негативи сколів. З лівого та правого боків знаходиться дрібна, регулярна, частково виїмчаста ретуш. Злам в медіальній частині не має очевидних слідів від навмисного нанесення удару, однак, з правого боку на цьому ж поперечному зламі розташований кутовий різець.

Вентральна сторона: має рівну, подекуди злегка хвилясту поверхню; характерної ретуші не прослідковується, лише зрідка виїмчасті мікрочищинки, що по лівому, що по правому боках.

6. **Двобічнооброблений екземпляр** (рис. 4:1).

Метричні дані: довжина – 9,9 см, ширина (максимальна) – 5,3 см, товщина (максимальна) – 1 см.

Техніка: прямого удару (?), віджим.

Матеріал: кремій.

Колір: жовто-коричневий, із сіро-чорними прожилками, смугастий, на зламі черешка – сіро-чорний.

Форма: листоподібна, в перерізі – опукла видовжена лінза, із слабовиділеним черешком, що має поперечний злам-оформлення, і зламаним закінченням (дистальна частина).

Ретуш біфасіальна, пригострююча, підпаралельна, по ступеню розвитку – захоплююча (дорсальна сторона), чітко прослідковуються великі негативи зняттів-оформлень знаряддя. На

вентральній стороні з лівого та правого боків медіальної частини – крайова, підпаралельна, пригострююча. Черешкова частина з обох боків має оформлення декількома великими зняттями та підправку притуплюючою, напівкрутою ретушшю.

7. **Двобічнооброблений екземпляр** (рис. 4:2).

Метричні дані: довжина – 13,3 см, ширина (максимальна) – 3,2 см, товщина (максимальна) – 1,1 см.

Техніка: прямого удару (?), віджим.

Матеріал: кремій.

Колір: сіро-чорний.

Форма: серпоподібна, дугоподібна, зі спинкою та чітко виділеною основою (п'яткою).

Ретуш біфасіальна, підпаралельна, по ступеню розвитку – захоплююча, чітко прослідковуються великі негативи зняттів-оформлень знаряддя. Робочий край сформований пригострюючою, напівкрутою, виїмчасто-ступінчастою ретушшю; також по всій його довжині з обох боків характерна зализкована поверхня. П'ятка оформлена притуплюючою, крутою або ж напівкрутою зустрічною ретушшю; характерних слідів зализкованості не спостерігається.

Висновок:

А) рис. 3: 1: з огляду на морфологію ретуші та основні характеристики, дана пластина використовувалася в якості ріжучого предмету, а відсутність ударного бугорка вказує на використання техніки непрямого відтиску за допомогою посередника з рогу чи ж бо дерева [24, р. 31, fig.4: 3; р. 77, fig. 30: 3а, 4].

Б) рис. 3: 2: дана пластина являє собою напівфабрикат з частковими слідами від використання в якості ріжучо-стругального предмету, на що нам вказує секторна та пласка, притуплююча (дистальна частина) ретуш.

В) рис. 3: 3: за характером зняттів та морфологією ретуші і її розташування – це кінцева скребачка на пластині.

Г) рис. 3: 4: двобічнооброблений наконечник дротика (?). З огляду на техніко-морфологічні особливості, знаряддя було виготовлено із цільного крем'яного жовна. Відповідно до типології Є. Лібери для наконечників списів, дане знаряддя не вписується в жоден із виділених ним типів, і тому підпадає під визначення «форм опосередкованих» [23, s. 31]. Таким чином, культурна атрибуція, без додаткових досліджень місця виявлення артефакту (розвідка, шурфування), неможлива.

Г) рис. 3: 6: з огляду на техніко-морфологічні характеристики – це комбіноване знаряддя, що використовувалося в якості ріжучого та різця.

Д) рис. 4: 1: двобічнооброблений наконечник списа, виготовлений з напівфабрикату, від якого збереглася необроблена частина з вентральної сторони. Злам на закінченні вістря був повторно підданий обробці пригострюючою, пласкою, підпаралельною ретушшю задля подальшого використання виробу за безпосереднім призначенням. Це також наводить на цілком закономірний висновок про цінність даного типу знаряддя для мешканців цього регіону. За визначенням Є. Лібери це: Підтип В – наконечник з виділеним черешком, Різновид ВВ – наконечник з добре виділеним черешком, Підрізновид II – зразок з листоподібним наконечником, Варіант 1 – зразок із коротким черешком; і, відповідно, культурна приналежність – культура межановицька, рання фаза, наконечник типу Черничин-Торчин [23, s. 26, гус. 3, s. 125, гус. 37]. Найближчі аналогії можна спостерігати на матеріалах пам'ятки Хрінники-8, поховання 2, які В. Ткач атрибутував як таке, що має виразно воїнський інвентар [19, с. 8, рис. 3:1]. Що ж стосується нехарактерного забарвлення виробу із смугастого волинського кременю, то його слід шукати у специфіці природно-кліматичних умов даного регіону, де він довгий час залишався незахищеним від природних умов, ґрунтових вод та наявності покладів металічних корисних копалин та їх хімічного складу [6, с. 34].

Е) рис. 4: 2: за всіма ознаками це ніж серпоподібний з чітко виділеною п'яткою, що, в свою чергу, вказує на те, що даний виріб закріплювався в кістяну або ж дерев'яну муфту. За визначенням Є. Лібери це: Підтип А – ніж підтрикутний, Різновид АС – ніж гостроконечний бічний, Підрізновид III – зразок з дуже рівною внутрішньою стороною [23, s. 54, гус. 20]; і

відповідно, культурна приналежність – культура стжижовська, ніж типу Рачіборовіце [23, с. 129, рис. 39].

Як узагальнення, слід уточнити, що екземпляри крем'яних пластин (рис. 3:1–2, 6) та кінцева скребачка на пластині (рис. 3:3) варто віднести до характерних матеріалів пізньотрипільської культури Зх. Волині, аналогії яким можна віднайти на пам'ятці Бодаки [17, с. 63, рис. 5; с. 65, рис. 7].

ур. **Перебутейки** (рис. 1: 3).

Пам'ятка розташована за 1,99 км на Пд-Зх від центральної площі с. Велике Вербче (азимут: 233,97°), на мисоподібному виступі лівого берега р. Мельниця, при впадінні в неї р. Байчиця. Характерною особливістю є безпосередня близькість до водних шляхів сполучення. Координати: 51°11'58.16"Пн, 26°10'53.45"Сх. Територія відведена у приватне землекористування і постійно розорується.

1. **Первинний пластинчастий відщеп** (рис. 5: 1).

Метричні дані: довжина – 5,4 см, ширина – 3,5 см (медіальна, найширша частина).

Техніка: прямого удару.

Матеріал: кремій.

Колір: кірка – сіро-чорна із залістими окисленнями коричнево-червоного забарвлення; кремій – сіро-чорний.

Форма: витягнутий по осі сколювання овал, в перерізі – широка низька напівсфера.

На кірці, в результаті інтенсивного окислення, що є характерним для ґрунтів даної місцевості (сильноопідзолений оглеєний, важкий), утворилися своєрідні нарости. Візуально їх слід охарактеризувати як фрагменти закам'янілого пилюватого супіску. Ударна площадка – рівна, гладка, частково – 30 % від її поверхні – займають вищербини та збрижі. Ударний бугорок – 1/3 його площі знесена в результаті сильного контрудару; на його місцерозташуванні чітко виділяються 3 «egailures» (негативи мікрвідщепів) [1, с. 20, рис. 2.3].

Дорсальна сторона повністю вкрита кіркою. Ретуш знаходиться на лівому (проксимальна, медіальна та дистальна частини) та правому боках (медіальна та дистальна частини), а також на закінченні дистальної частини: крута та напівкрута, альтернативна, секторна, легка, переривчаста, ступінчаста.

Вентральна сторона вкрита мікротріщинами-фіссурами («fissures») [1, с. 20, рис. 2.3] та рубцями («hacksles») [24, р. 33, fig. 5]. Ретуш розташована в проксимальній та медіальній частинах правого боку: вона низька (плоска), субпаралельна, секторна, легка. На «спинці» по лівому боці, як і на «брюшку» по правому боці, ретуш формує випуклий край, а на «дисталі» – увігнутий.

2. **Пластинчастий відщеп** (рис. 5: 2).

Метричні дані: довжина – 5,2 см; ширина: проксимальна частина – 2,5 см, медіальна частина – 2,9 см, дистальна частина – 0,3 см; товщина: проксимальна частина – 1,3 см, медіальна частина – 1,2 см, дистальна частина – 0,3 см.

Техніка: прямого удару.

Матеріал: кремій.

Колір: кірка – темно-сірого, вкрита сірувато-жовтим пилюватим супіском; сам кремій – сіро-чорний; частково просвічується на світлі (світло-сірий від ударної площадки до темно-сірого, чорного в дистальній частині).

Ударна площадка: 2,5x1,3 см, рівна, ромбоподібна. Ударний бугорок частково (на 1/3 його площі) збережений, однак, більша частина знесена в результаті сильного контрудару – наявна характерна вищербина. Кут сколювання – тупий.

Дорсальна сторона: 3 чітких негативи зняттів – паралельні – вздовж осі сколювання; 2 негативи – супроти трьох попередніх, розташовані на дистальній частині під кутом 30–35° до осі сколювання. З лівого боку медіальної частини – залишки кірки, що складає приблизно 10 % від загальної площі дорсальної сторони. На дистальній частині з лівого боку та по всьому правому боці – характерні сліди від утилізації та декілька невеликих вищербин.

Вентральна сторона: незначна кількість мікротріщин від сколювання; сліди від утилізації лише на правому боці, як і декілька вищербин.

Сліди від утилізації – нерегулярні, секторні, легкі (не заходять глибоко на негативи сколів).

3. **Пластинчастий відщеп** (рис. 5: 3).

Метричні дані: довжина – 6,1 см; ширина: проксимальна частина – 1,5 см, медіальна частина – 4 см, дистальна частина – 0,7 см; товщина: проксимальна частина – 0,4 см, медіальна частина – 1,2 см, дистальна частина – 0,7 см.

Техніка: прямого удару, віджим.

Матеріал: кремій.

Колір: кірка – темно-сіра, вкрита деінде плямами сірувато-жовтого пилюватого супіску; кремій – сіро-чорний, частково просвічується на денному світлі.

Форма – витягнута, грибоподібна. Дистальна частина – затікаюча.

Ударна площадка – рівна, крилоподібна; ударний бугорок частково знесений контрударом, на що вказує наявність негативу у вигляді мікровідщепчика. Кут сколу – прямий.

Дорсальна сторона: 50 % площі поверхні займає кірка. По ліву сторону від осі сколювання наявні 3 чіткі негативи сколів – поздовжні, паралельні; третій з них, самий крайній, що простягається від ударної площадки до дистальної частини – вузький (найбільша ширина – 0,3 см), відсікає весь вказаний лівий бік.

Ретуш: дистальна, частково, з правого боку, заходить на медіальну частину; напівкрута, скалярна, місцями обрубуюча, що формує випуклий, а в деяких місцях – виїмчастий робочий край, а також на завершенні дистальної частини – плечоподібний. Подекуди ретуш зализкована.

Різцевий скол кутовий, площадковий.

Вентральна сторона: значна кількість мікротріщин-фіссур; ретуш по всій частині екземпляра, за виключенням проксимальної та медіальної частин лівого боку: нерегулярна, легка, зрідка рвана.

4. **Пластинчастий відщеп** (рис. 5: 4).

Метричні дані: довжина – 3,6 см; ширина: проксимальна частина – 1,9 см, медіальна частина – 2,8 см, дистальна частина – 1,6 см; товщина: проксимальна частина – 0,9 см, медіальна частина – 0,5 см, дистальна частина – 0,1 см.

Техніка: прямого удару.

Матеріал: кремій.

Колір: кірка – біла; кремій – сіро-чорний, частково просвічується при денному світлі.

Форма: неправильний прямокутник. Форма закінчення дистальної частини – ступінчастий задир.

Ударна площадка: від проксимальної до дистальної частини вентральної сторони прослідковується суцільна довга тріщина, яка займає частково і ударну площадку.

Дорсальна сторона: 1/4 площі, весь лівий бік, займає кірка. На проксимальній та дистальній частинах наявна нерегулярна, часткова, пласка ретуш, що формує нерівний, увігнутий робочий край.

Вентральна сторона: ретуш наявна по лівому (медіальна частина) та правому (проксимальна та медіальна частини) боках та на закінченні дистальної частини. Вона є суцільна, напівкрута, крайова, місцями рвана, скалярна, що формує нерівний, увігнутий робочий край. На правому боці, між медіальною та дистальною частинами, великий сегментоподібний злам.

5. **Пластинчастий відщеп** (рис. 5: 5).

Метричні дані: довжина – 4,7 см; ширина: проксимальна частина – від 1,2 до 2,4 см, медіальна частина – 2 см, дистальна частина – 0,7 см; товщина: проксимальна частина – від 0,6 до 0,8 см, медіальна частина – 0,6 см, дистальна частина – 0,2 см.

Техніка: прямого удару.

Матеріал: кремій.

Колір: кірка – сіра з червоно-бурими вкрапленнями; екземпляр – сіро-чорний, частково просвічується при денному світлі.

Форма: витягнутий еліпс неправильної форми; форма закінчення дистальної частини – заокруглена.

Ударна площадка: увігнута, рівна. Ударний бугорок: радіальні тріщини, точка удару повністю знесена сильним контрударом.

Дорсальна сторона: наявні 2 поздовжні, паралельні, пластинчасті негативи сколів, на одному з яких чітко помітна тріщина, що відходить від краю «п'ятки» і зникає в медіальній частині екземпляру. Третій негатив займає невелику площу і знаходиться на правому боці проксимальної частини. Також 1/4 площі складає кірка – вона тягнеться від початку медіальної частини правого боку і закінчується на лівому боці дистальної частини. Сліди від утилізації розташовані як на лівому, так і на правому боках. Вони нерегулярні, рвані, здебільшого поодинокі. Також на дорсальній стороні велика кількість мікротріщин на негативах від сколів.

Вентральна сторона: сліди від утилізації такого місцезрештешування та морфології, як і на дорсальній стороні. Така ж велика кількість мікротріщин, що, здебільшого, паралельні до осі сколювання.

6. **Нуклеоподібний уламок** (рис. 5: 6).

Метричні дані: 3,5х3,8 см.

Техніка: прямого удару.

Матеріал: кремень.

Колір: від світло-сірого до темно-сірого; кірка – біла.

Форма: неправильний багатогранник, багатоплощадковий.

По краях декількох граней знаходиться напівкрута, скалярна, зімкнута, крайова ретуш, що формує крутий, рівний робочий край. Також наявні первинні та вторинні (підправка) різцеві сколи (двогранні).

Висновок:

А) рис. 5: 1: про екземпляр з елементами використання або ж утилізації можна з упевненістю зазначити (враховуючи основні характеристики ретуші, пошкоджений ударний бугорок), що даний пластинчастий відщеп являється результатом поздовжнього сколювання, для зняття якого використовувався масивний відбійник із м'якої породи каменю (можливо, середньозернистого пісковика, що зустрічається у великій кількості за 2,5 км на Пн-Сх від місця, де був віднайдений даний екземпляр) або дерева, чи кістки (рогу), на що вказує значна ударна вищербина. Що ж стосується самого кременю, то з огляду на фізико-морфологічні ознаки останнього та його кірки безпосередньо, слід зазначити, що він є моренного походження, довгий час піддавався впливу навколишнього середовища (перевідкладення, окатування).

Б) рис. 5: 2: пластинчастий відщеп зі слідами утилізації, на що вказує: а) їх часткова наявність, як з дорсальної так і з вентральної сторін; б) нерегулярність, секторність і до того ж те, що вони носять легкий ступінь розвитку, що не є характерним для виробів із вторинною обробкою.

В) рис. 5: 3: комбіноване знаряддя:

а) кінцево-бокова скребачка;

б) скобель;

в) кутовий різець.

На ці узагальнення чітко вказує характеристика сколів та ретуш, застосування віджимної техніки, наявність заліскованості, слідів підправки та використання.

Г) рис. 5: 4: застосування техніки прямого удару підтверджується наявністю великого негативу від контрудару, в результаті якого практично відколослася частина ударної площадки з бугорком і 1/3 площі вентральної сторони пластичного відщепу. Ретуш, як і місце її розташування, наводять на думку, що даний екземпляр використовувався виключно для скобління.

Г) рис. 5: 5: пластинчастий відщеп зі слідами утилізації, що був отриманий технікою прямого удару, на що вказує: а) масивний, випуклий ударний бугорок; б) точка удару знесена контрударом; в) на одному з негативів дорсальної сторони знаходиться поздовжня тріщина, що виникла в результаті застосування вищевказаної техніки.

Д) рис. 5: 6: комбіноване знаряддя – скребачка + простий та двобічні площадкові різці.

Даний комплекс знахідок із пам'ятки в ур. Перебутейки представляє собою найбільш одноманітне у типолого-морфологічному відношенні скупчення артефактів, які полишили після себе представники певної археологічної культури. На даному етапі дослідження і за наявності невиразного та нечисельного підйомного матеріалу, визначення приналежності до певного культурно-історичного утворення є неможливим.

ур. Селісько (рис. 1:6).

Урочище розташоване за 11,4 км на Пд-Зх від центральної площі с. Велике Вербче (азимут – 251,1°) та за 3,2 км на Пд від центру с. Вирка (азимут – 192,7°) обабіч дороги на с. Гута Костопільського р-ну Рівненської обл. Займає лівий берег р. Байчиця (Чопелька), видовжене платоподібне підвищення. На даний час розорується.

1. *Долотоподібний шліфований крем'яний екземпляр* (рис. 7: 1).

Метричні дані: довжина – 14,1 см, ширина: п'ятка (обушок) – 2,3 см; лезо – 3,8 см; товщина: максимальна – 1,8 см; п'ятка (обушок) – 0,7 см.

Техніка: прямого удару (?), шліфування.

Колір: сірий, попелястий.

Форма: трапецієподібна (анфас), долотоподібна (профіль), в перерізі – лінзоподібна; лезо – практично пряме; обушок (п'ятка) – прямокутний, випуклий.

Всі наявні сколи-оформлення кожної зі сторін мають поперечно-зустрічну направленість, розташовані перпендикулярно до осі знаряддя та зашліфовані. Лезо частково пошкоджене вищербинами. Обушок, що не характерно, також зашліфований, але на ньому прослідковуються негативи від сколів-підправок, що мають радіально-поперекове спрямування. Весь виріб має загальну заполірованість поверхні.

Висновок: долото, сліди заполірованості поверхні якого можуть вказувати на те, що воно: а) довгий час перебувало у використанні; б) довгий час піддавалося впливу води (переміщення, шліфування, подрібнення). Аналогії можна віднайти серед матеріалів культури кулястих амфор (ККА), таких, як з пам'ятки в с. Глибочок Тернопільської обл. [16, с. 81, табл. XXI:7] і, за визначенням В. Мазура, віднести до першого типу, які характерні для городоцького етапу городоцько-здовбицької культури та аналогічні долотам ККА [8, рис. 3: 6].

Нелокалізовані знахідки

с. Велике Вербче (рис. 1: 5).

1. *Уламок шліфованого екземпляру* (рис. 6: 1).

Метричні дані: збереглася лише незначна частина, включно з лезом; довжина – 7 см, ширина: лезо – 7 см; на зламі – 6,7 см.

Техніка: шліфування, прямого удару.

Матеріал: кремій.

Колір: від жовто-коричневого до коричнево-чорного; на одній зі сторін – концентрично-смугастих візерунок.

Форма: трапецієподібна, в перерізі – лінзоподібна.

Робочий край виробу частково має випуклу форму; на ньому наявні декілька вищербин (можливо від використання або наслідки постдепозитного переносу, або ж кріотурбації), які відкривають нам внутрішнє забарвлення – сірувато-палеве. Злам – східчасто-пірнаючий. Сколи-оформлення мають поперечно-зустрічну направленість, розташовані перпендикулярно до осі знаряддя, лише з однієї зі сторін є серія поздовжніх сколів, що морфологічно схожі до кутових різцевих.

Висновок: уламок шліфованої сокири, яка була виготовлена в «техніці збереження основи» [3, с. 13]. Що ж стосується різцевих сколів, то це, швидше всього, було намагання

серією сколів сформувати обушок і в подальшому використовувати дане знаряддя за призначенням. Визначити культурну приналежність видається доволі складною справою з огляду на те, що в наявності лишень фрагмент від цілого артефакту і розбіжності у поглядах різних дослідників на тип подібних виробів. Якщо стисло, то В. Мазур (свою класифікацію він розробив на основі узагальнень по матеріалах городоцько-здобицької та стжижовської культур) відносить їх до овальних [8, рис. 3: 4–5]. До такого ж типу включають подібні крем'яні сокири І. Маркус та Г. Охріменко та вказують на їх приналежність до стжижовської культури, що повністю вписується в класифікаційну побудову В. Мазура, розроблену на основі досліджень знарядь крем'яного виробництва вищевказаних двох культур кола культур шнурової кераміки (КШК) [11, с. 186, рис. 2.80]. Однак, є певні неточності в працях волинських археологів, а саме: в одній із них, крем'яну овальну сокиру стжижовської культури вони локалізують в с. Усичі Луцького р-ну Волинської обл. [11, рис. 2.80:1], а вже в іншій праці цей же самий виріб розділений на два та подається як поверхневі збори Г. Охріменка із с. Осова Костопільського р-ну Рівненської обл. [13, с. 170, рис. 3.14]. Однозначно можна стверджувати, що, незважаючи на певні розбіжності в локалізації одних і тих же зарядь у певних дослідників, наш екземпляр має безпосереднє відношення до кола КШК, як техніко-морфологічно, так і типологічно, на що вказують аналогії серед стжижовської та городоцько-здобицької культур [2, рис. 16:25, рис. 18:18–19].

2. **Підтрикутний кам'яний екземпляр** (рис. 3: 5).

Метричні дані: довжина – 7,1 см, ширина: п'ятка (обушок) – 3,6 см; максимальна – 4,3 см; товщина: максимальна – 3,3 см; п'ятка (обушок) – 2,5 см; діаметр отвору – від 2,5 см (на поверхні виробу) до 1,9 см (середина виробу).

Техніка: прямого удару (?), свердління.

Колір: темно-коричневий.

Матеріал: магматична порода (магматит).

Форма: підтрикутна (анфас), підпрямокутна із злегка заокругленими краями (профіль); обушок (п'ятка) – прямокутний.

Поверхня виробу шорстка, нерівна, подекуди з очевидними слідами забитостей, відколів. Свердління здійснювалося почергово з протилежних сторін.

Висновок: молоткоподібне (?) знаряддя зі слідами інтенсивного використання, що виготовлене з одного із різновидів плутонітів (глибинні магматичні породи): діорит, габбро, перидотит (візуально нефактивію складно, а то й взагалі, неможливо визначити до якого з видів належить якийсь із представників магматичних порід, це можливо, зазвичай, зробити лише хімічним аналізом) [20, с. 65, 76–79], родовища яких наявні й інтенсивно розробляються в Україні, в тому числі і поруч з досліджуваним регіоном. Проте, типологічно, не варто відкидати схожість із типом трикутних сокир із сіл Морочно (Заріччянський р-н Рівненської обл.) та Нечатово (Столинський р-н Брестської обл., Білорусь) [4, с. 30, № 43–44; с. 55, табл. 1; с. 79, табл. 13]. Проте, ці дві вказані сокири, як і інші із сіл Верени та Словіта (Кам'яно-Бузького та Золочівського р-нів Львівської обл. відповідно), м. Доброміль (Старосамбірський р-н Львівської обл.) і випадкова знахідка із Волочиського р-ну Хмельницької обл., І. Маркус та Г. Охріменко чомусь виділяють в окремий тип підтрикутних сокир [11, с. 284, рис. 3.2: 1–4, рис. 3.19:1]. Але це питання потребує окремого і більш детального розгляду.

с. Бутейки (рис. 1:4).

1. **Сокироподібний шліфований крем'яний екземпляр** (рис. 8:1).

Метричні дані: довжина – 13,6 см, ширина: п'ятка (обушок) – 3,8 см; лезо – 5 см; товщина: максимальна – 6,1 см; п'ятка (обушок) – 0,9 см.

Техніка: прямого удару (?), шліфування.

Колір: смугастий, від темно-коричневого до світло-сірого, білявого.

Форма: трапецієподібна (анфас), долотоподібна (профіль), в перерізі – підпрямокутна з одною випуклою стороною; лезо – дугоподібне; обушок (п'ятка) – прямокутний, прямий.

На лезі, в центральній частині вищербина (можливо від використання або наслідки постдепозитного переносу, або ж кріотурбації). Сколи-оформлення, що наявні з усіх сторін

виробу, включно із п'яткою, мають підпаралельно-зустрічну спрямованість, безсистемні і, що головне, так як і весь екземпляр, зашліфовані (окрім обушка). Для покращення технічних можливостей із практично прямої, не випуклої, лицьової сторони були знесені поздовжніми сколами два ребра жорсткості від основи леза аж до середньої його частини.

Висновок: трапецієподібна сокира. За всіма характеристиками відповідає подібним за типом знаряддям пізньотрипільським пам'яткам Зх. Волині [11, с. 175, рис. 2.70; с. 206, рис. 2.85; 7, с. 122, рис. 7].

Висновки

На основі картографування розвіданих пам'яток автору вдалося встановити, що частина з них, а саме, в урочищах Перебутейки та Селісько, розташована в безпосередній близькості до водних артерій (рис. 1:3, 6), а інша, урочища Коліща і Селіща, на віддалі 1,5–2 км. В процесі опрацювання здобутих та вже наявних археологічних матеріалів з'ясувалося, що найбільш однотипним і, відповідно, культурно однорідним є комплекс з ур. Перебутейки (рис. 1:3; 5), а всі інші (рис. 1:1–2; 2–4) є полікультурними (складаються, щонайменше, з декількох культурно-історичних елементів). Враховуючи досягнуті напрацювання, на майбутнє вимальовується доволі оптимістична картина подальших поглиблених досліджень с. Велике Вербче та його околиць. Це, в свою чергу, дасть можливість більш об'єктивного вивчення минулого даного регіону та його місця в соціокультурних перипетіях різних епох, територіально, значно ширшого осередку. І, насамкінець, варто узагальнити, що якісно нові інтерпретації неможливі без планомірних, методичних досліджень.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Андрэ Дебена и Гарольд Л. Диббл. Руководство по типологии палеолита. Том I: нижний и средний палеолит Европы. Перевод с английского С.Н. и Т.В. Алаевых. – Иркутск: Оттиск, 2010. – 210 с.
2. Археология Прикарпатья, Волыни и Закарпатья (энеолит, бронза и раннее железо) / Э.А. Балаури, Л.И. Крушельницкая, В.М. Конопля и др.; Отв. ред. А.П. Черныш; АН УССР. Ин-т обществ. наук – К.: Наукова думка, 1990. – 188 с.
3. Березанская С.С. Камнедобывающее и камнеобрабатывающее производство / С.С. Березанская // Ремесло эпохи энеолита–бронзы на Украине. – К.: Наукова думка, 1994. – С. 8–54.
4. Брюсов А.Я. Каменные сверленные топоры на территории Европейской части СССР / А.Я. Брюсов, М.П. Зимина / САИ. – Вып. В4-40. – М., 1966. – 99 с.
5. Географічна енциклопедія України: в 3-х томах. Т. 2 / О.М. Маринич (відпов. ред.) та ін. – Київ: «Українська Радянська Енциклопедія» ім М.П. Бажана, 1990. – Т. 2: 3 – О. – 480 с.: іл.
6. Григорович М.Е. Методические указания по поиску и перспективной оценке месторождений цветных камней / М.Е. Григорович, Т.Е. Ариффулова. Вып. 14. – Окаменелое дерево и рисунчатый кремль / Под ред. Е.А. Киевленко. – М.: ЦСПХП Мингеологии СССР ВГФ, 1976. – 60 с.
7. Конопля В.М. Кременеобробне виробництво поселення трипільської культури Листвин / В.М. Конопля // Волино-Подільські археологічні студії. – Львів: Новий час, 1998. – Вип. 1. – С. 111–122.
8. Мазур В.А. Первичная классификация кремневых орудий труда ранней эпохи бронзы северо-западной Украины / В.А. Мазур // Восточноевропейский археологический журнал. – 2001. – № 5 (12).
9. Мазурик Ю.М. Нова поховальна пам'ятка культури кулястих амфор на Волині / Ю.М. Мазурик, С.Д. Панишко // Волино-Подільські археологічні студії. – Львів, 1998. – С. 129–130.
10. Малеев Ю.М. Нове поховання культури кулястих амфор на Рівненщині / Ю.М. Малеев, Б.А. Прищепа // Волино-Подільські археологічні студії. – Львів, 1998. – С. 123–128.

11. Маркус І.Я. Озброєння та знаряддя праці населення Західної Волині IV–II тис. до Р.Х.: навчальний посібник / І.Я. Маркус, Г.В. Охріменко. – Луцьк: ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2010. – 492 с. + 44 іл.
12. Назаренко І.І. Ґрунтознавство з основами геології: підручник / І.І. Назаренко, С.М. Польчина, Ю.М. Дмитрук, І.С. Смага, В.А. Нікорич. – Чернівці: Книги–XXI, 2006. – 504 с.
13. Охріменко Г.В. Стжижовська культура: історико-культурологічний та мистецький аспекти: монографія / Г.В. Охріменко, Н.В. Скляренко, С.М. Локайчук. – Луцьк: Вежа-Друк, 2017. – 414 с.
14. Природа Рівненської області. Під ред. Геренчука К.І. – Львів, 1976. – 156 с.
15. Свешніков І.К. Довідник з археології України. Рівненська область / І.К. Свешніков, Ю.М. Нікольченко. – К.: Наукова думка, 1974. – 113 с.
16. Свешников И.К. Культура шаровидных амфор / И.К. Свешников // САИ. – М., 1983. – Вып. В1–27.
17. Скакун Н.Н. Предварительные результаты изучения материалов трипольского поселения Бодаки / Н.Н. Скакун // Орудия труда и системы жизнеобеспечения населения Евразии. – СПб., 2004. – С. 57–79.
18. Телетьон Н.О. Історія села Велике Вербче. – Б. м., 2015. – 379 с.
19. Ткач В.В. Військові традиції населення межановицької культури доби бронзи за матеріалами досліджень пам'яток в с. Хрінники Рівненської обл. / В.В. Ткач // Воєнна історія України. Волинь та Полісся [Текст]: зб. наук. праць за матеріалами Всеукр. наук. військово-історичної конф., 25–26 квітня 2013 р. / Національний військово-історичний музей України. – К., 2013. – С. 7–10.
20. Шуман В. Мир камня. В 2-х тт. Т. 1. Горные породы и минералы: Пер. с нем. / Предисл. Э.Я. Киевленко. – М.: Мир, 1986. – 215 с., ил.
21. Яценко Г., Яценко В. Роль кременів у пізнанні геології й археології південно-західної країни східноєвропейської платформи / Г. Яценко, В. Яценко. – Вісник Львів. ун-ту. Серія геол. – 2010. – Вип. 24. – С. 195–209.
22. Bordes F. 1961 Typologie du Paléolithique ancien et moyen. Bordeaux : Delmas.
23. Libera J. Krzemienne formy bifacjalne na terenach Polski i Zachodniej Ukrainy (od środkowego neolitu do wczesnej epoki żelaza). – Lublin, 2001. – 237 s.
24. Technology and Terminology of Knapped Stone followed by a multilingual vocabulary (Arabic, English, French, German, Greek, Italian, Portuguese, Spanish) / Marie-Louise Inizan, Michèle Reduron-Ballinger, Hélène Roche, Jacques Tixier, translated by Jehanne Féblot-Augustins. Nanterre : C.R.E.P., 1999 - 191 pages : 80 ill.; (Préhistoire de la Pierre Taillée; Vol.5).
25. Tixier J., Inizan M.-L., Roche E. H. Terminologie et technologie. Paris : C.R.E.P. (Préhistoire de la pierre taillée; Vol.1). 1980.

Volodymyr Holonko

NEW ARCHAEOLOGICAL SIGHTS FROM THE NEARBY TERRITORY OF VELYKE VERBICHE VILLAGE OF SARNY DISTRICT OF RIVNE REGION

The article is devoted to research, publication and primary cultural and historical interpretation of monuments from recently discovered sites from Velyke Verbiche village of Sarny district of Rivne region and its nearby territory. The source base is based on the study of representative and illustrative flint and stone archaeological artifacts discovered during targeted explorations and accidental circumstances.

Key words: *Velyke Verbiche village, Rivne Polissia, mapping, exploration, lifting material, technical and morphological analysis, flint inventory.*

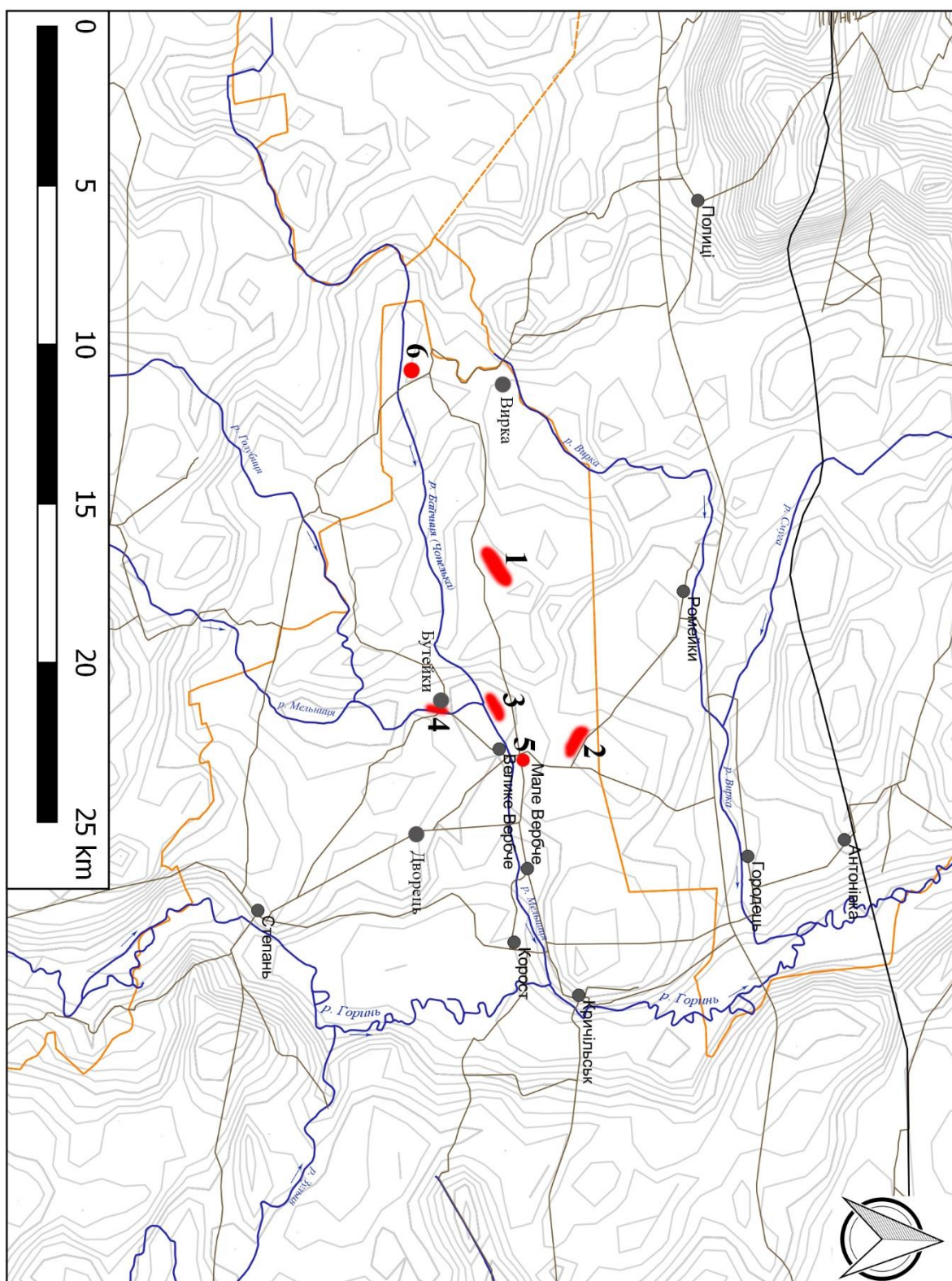

Рис. 1. Карта рельєфу с. Велике Вербче та навколишніх територій з позначенням нововиявлених пам'яток. Умовні позначення: 1 – ур. «Коліща»; 2 – ур. «Селіща»; 3 – ур. «Перебутейки»; 4 – нелокалізована знахідка із с. Бутейки; 5 – нелокалізована знахідка із с. Велике Вербче; 6 – випадкова знахідка, ур. «Селісько»

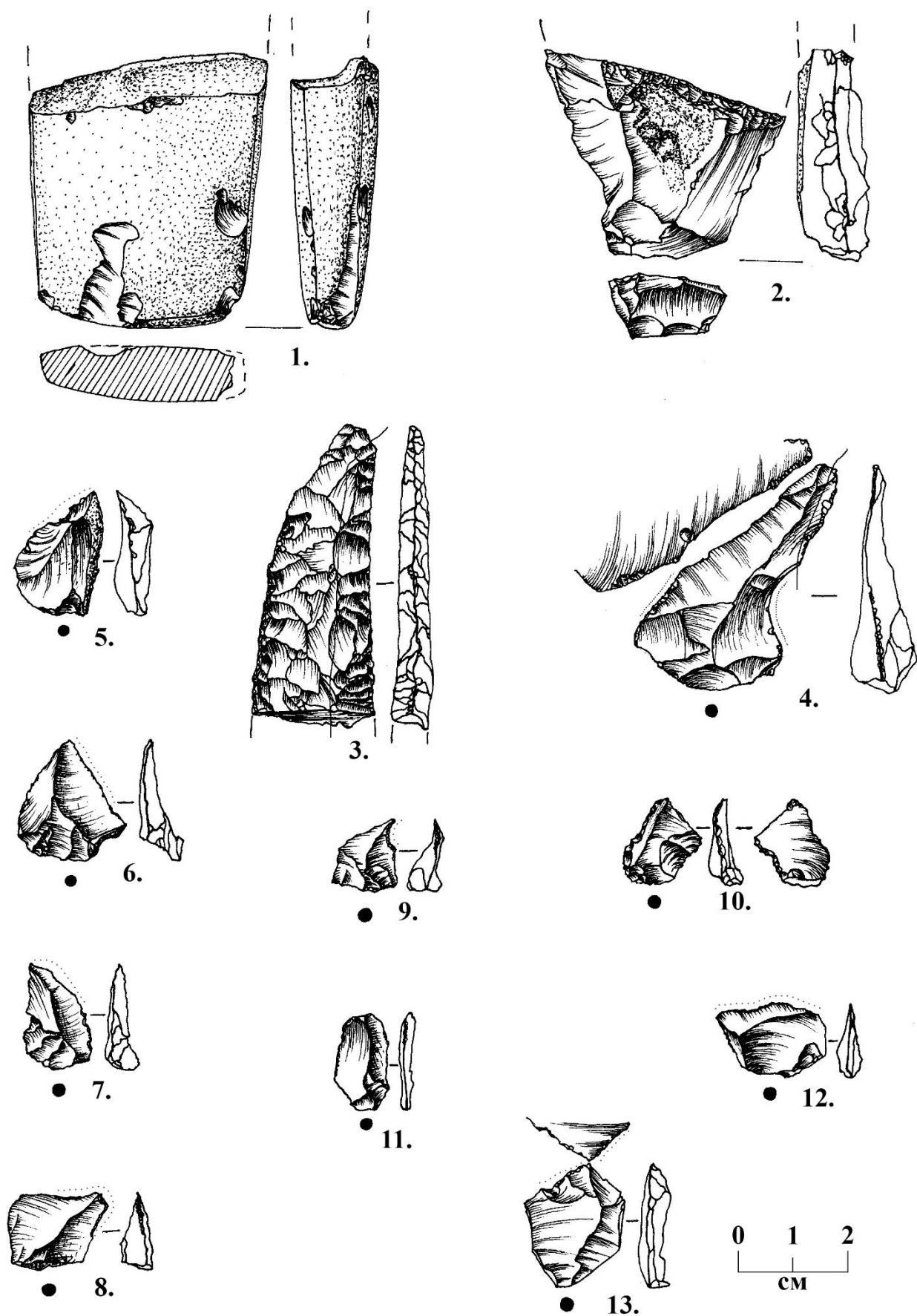

Рис. 2. Крем'яний інвентар з ур. Колища

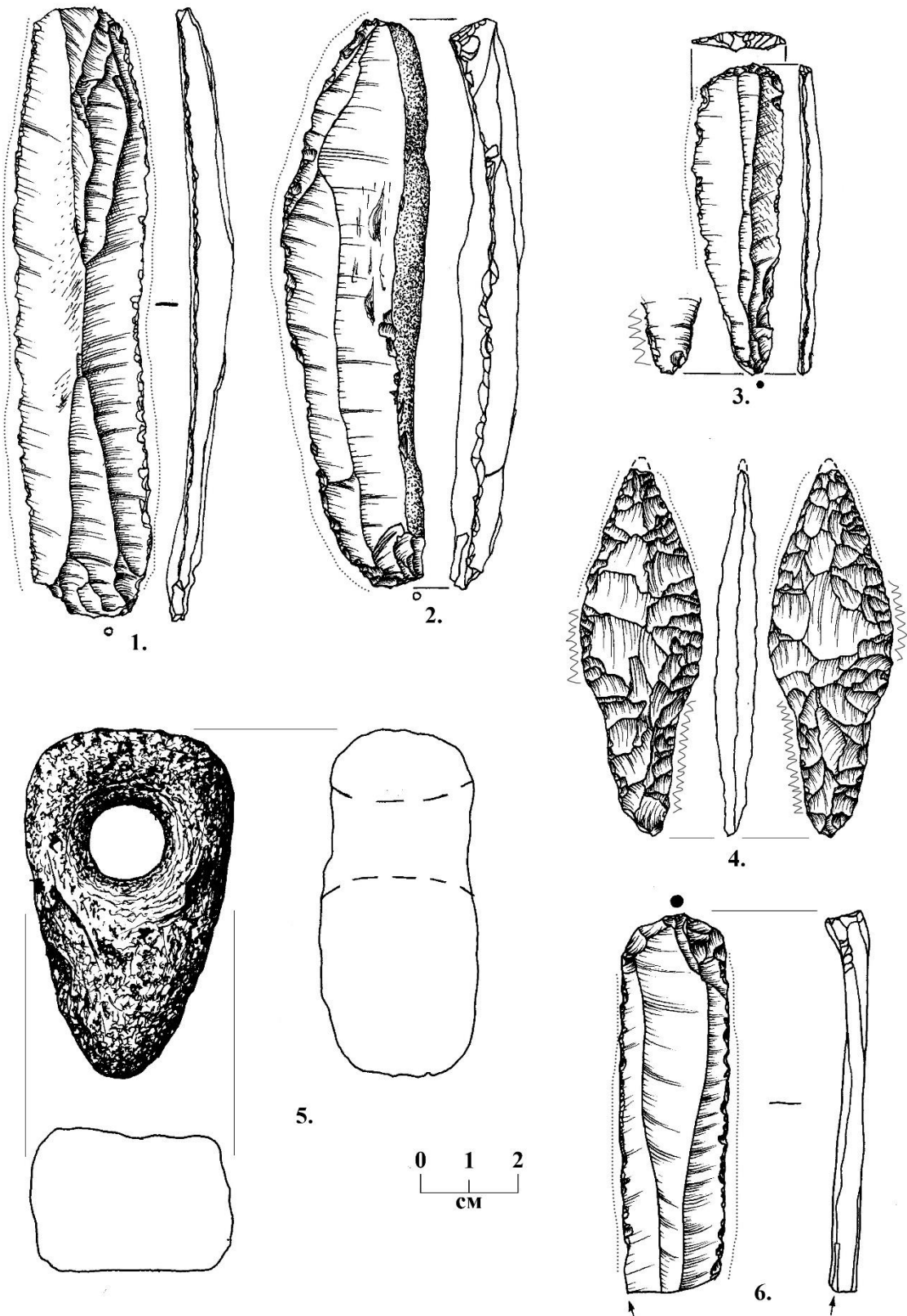

Рис. 3. Крем'яний інвентар: 1–4, 6 – ур. Селіща; 5 – виріб з каменю, с. Велике Вербче (нелокалізований)

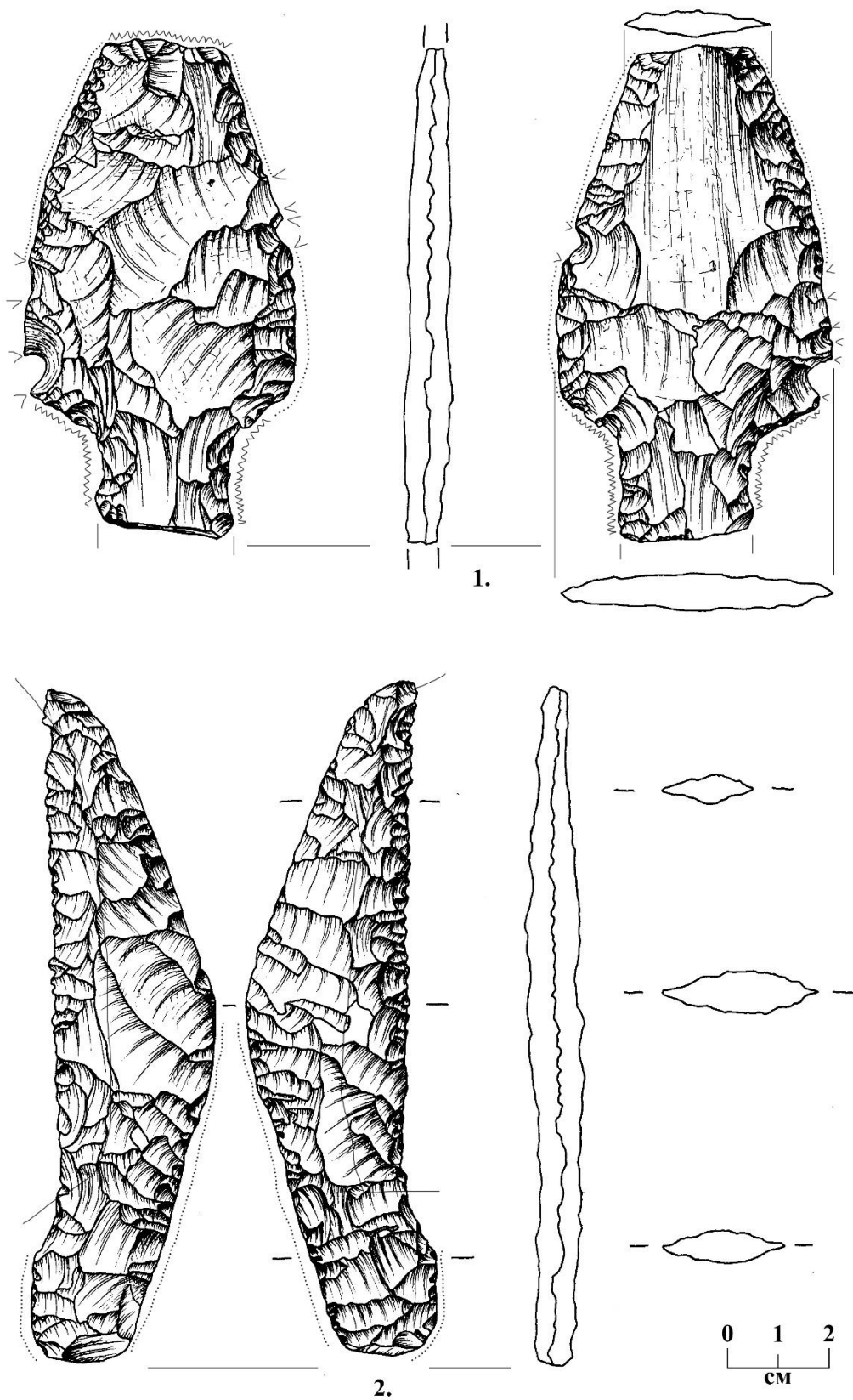

Рис. 4. Крем'яний інвентар з ур. Селіща

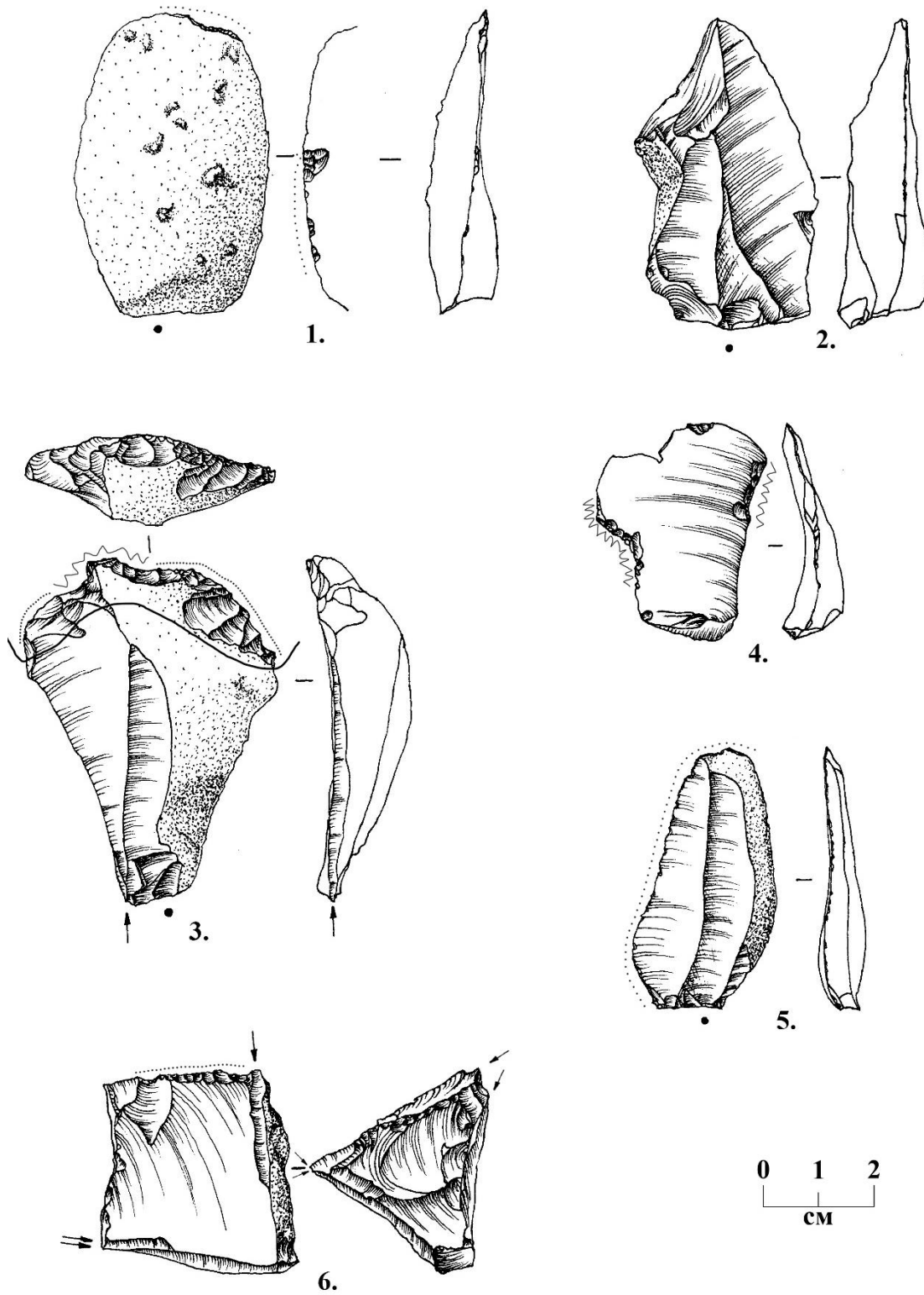

Рис. 5. Крем'яний інвентар з ур. Перебутейки

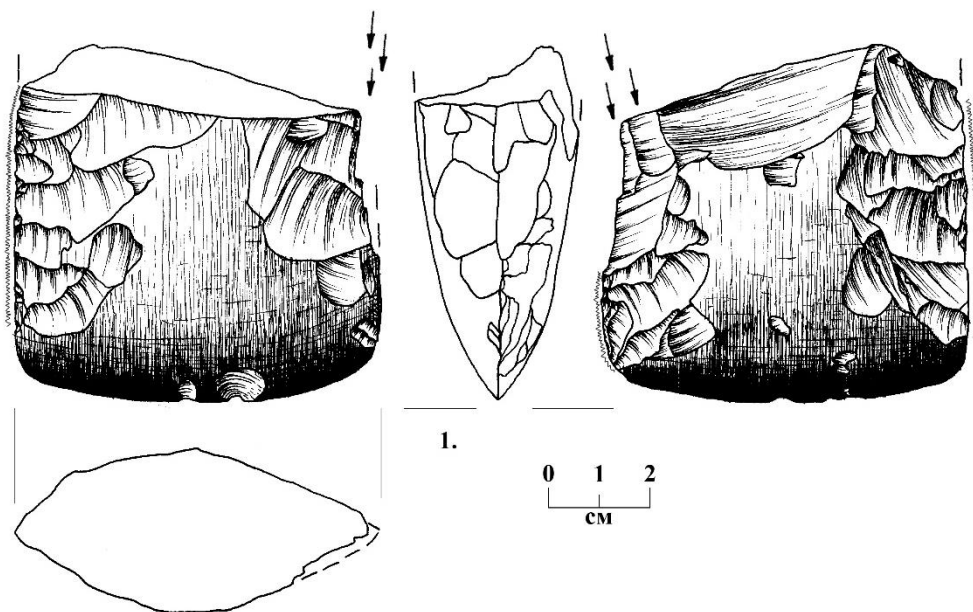

Рис. 6. Крем'яний виріб із с. Велике Вербче (нелокалізований)

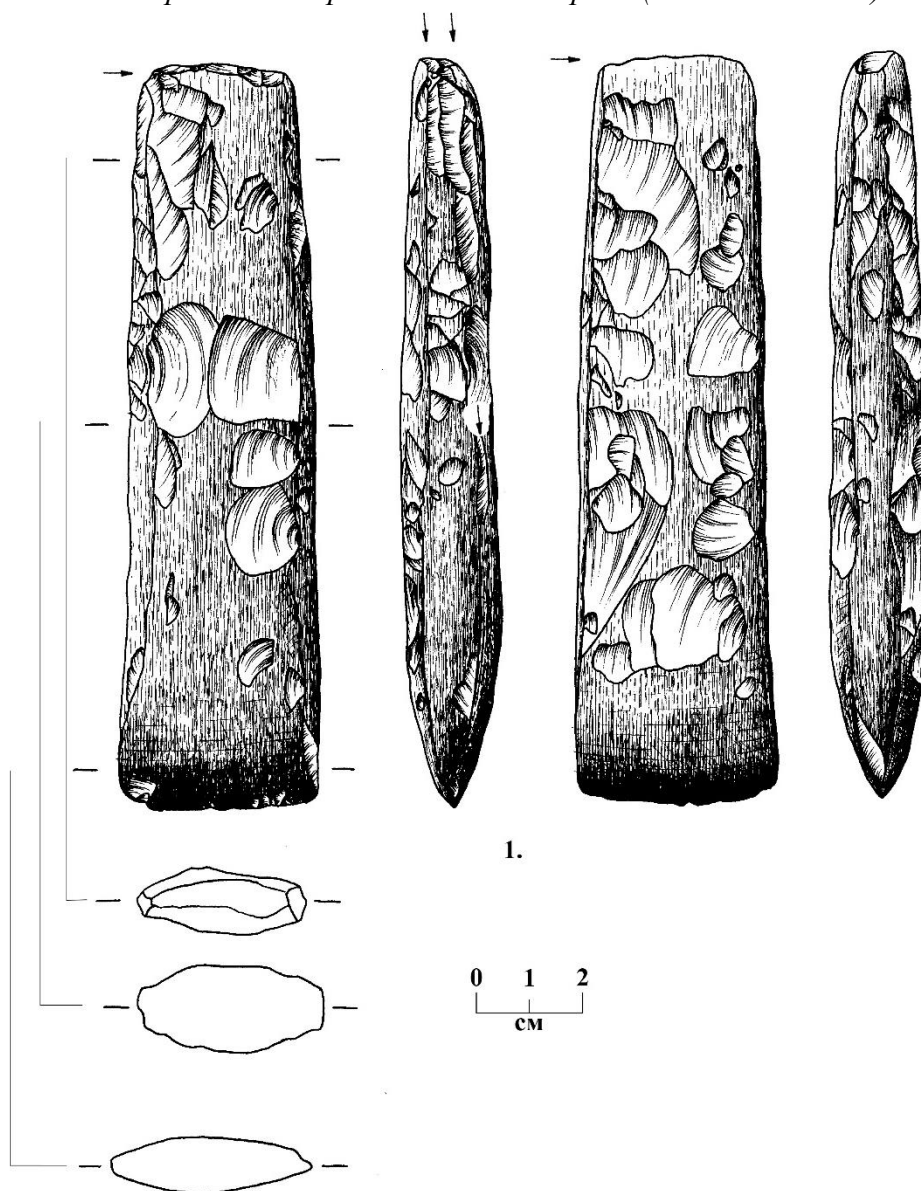

Рис. 7. Крем'яний виріб з ур. Селісько

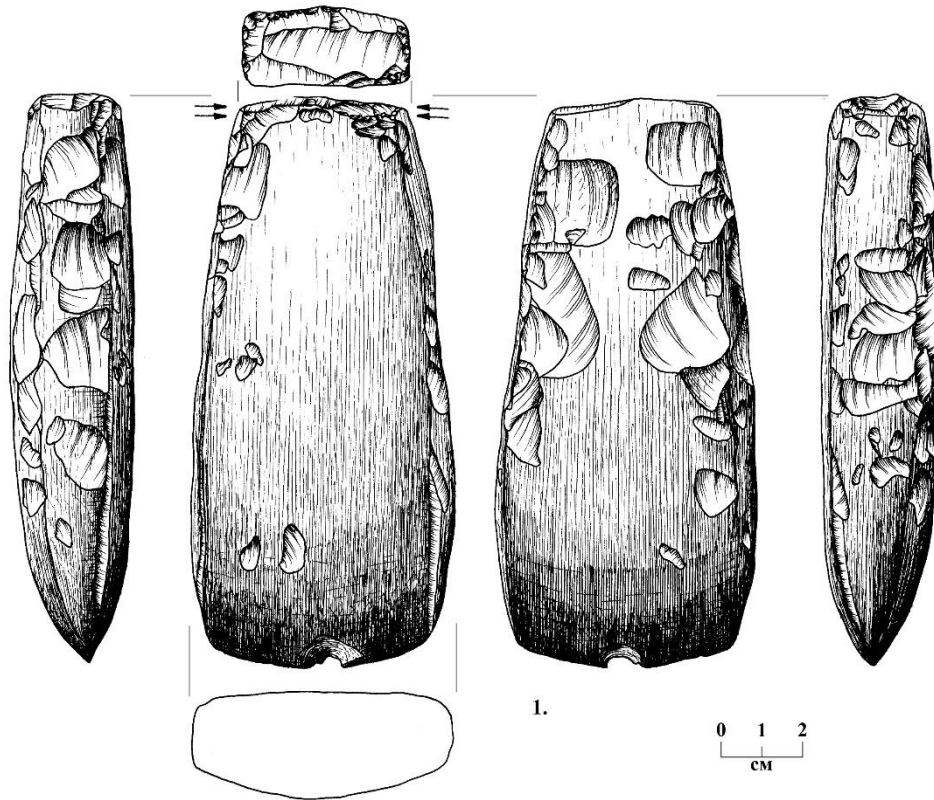

Рис. 8. Крем'яний виріб із с. Бутейки (нелокалізований)